

České a československé
právní dějiny
Ladislav Vojáček

Právo v letech 1848-1918
I. Prameny

Právo v letech 1848-1918

1. čtyři poznámky na úvod
2. změny v jednotlivých odvětvích práva a základní instituty občanského, obchodního, případně i trestního práva
3. uherské právo

Poznámky na úvod

1. Nejdůležitější rysy právní úpravy
2. Pojetí rakouského práva
3. Tvorba práva
4. Publikace právních předpisů

Nejdůležitější rysy právní úpravy

- a) v soukromém i trestním právu již bylo to nejpodstatnější vykonáno
- b) **padesátá léta** 19. století představují druhou nejvýznamnější etapu ve vývoji moderního právního řádu habsburského soustátí.
- c) vliv obnovení konstitučního režimu
- d) rozvoj průmyslového podnikání a obchodu
- e) vstup dělnictva do politického života
- f) snaha přizpůsobovat rakouský právní řád předpisům platným Prusku (Německu)

Alexandr Bach

Pojetí rakouského práva

- výchozí princip = **rovnost před zákonem**

X zachování instituce šlechtictví,
omezení volebního práva,
postavení čeledi a služebnictva a
d.

Tvorba práva

- **zákonodárce** = zastupitelské sbory ve spolupráci s panovníkem
= **moc pochází z lidu**
- **právo** = výraz vůle politicky aktivního obyvatelstva, jehož podíl v populaci postupně roste

Publikace právních předpisů

- Říšský zákoník (ř. z., Reichsgesetzblatt, R. G. Bl.)
- zemské zákoníky
  - český zemský zákoník (č. z. z.)
  - společný moravsko-slezský zemský zákoník (m. z. z.).

OBČANSKÉ PRÁVO

Východisko = ABGB z roku 1811

- v podstatě jen kosmetické úpravy textu a některá doplnění
- vztahy související s podnikáním a obchodem nově upraveny mimo rámec občanského zákoníku
- c) tři dílčí novely z let 1914 (276 ř. z.), 1915 (208 ř. z.) a 1916 (69 ř. z.)

Martini, Karl Anton,
Freiherr zu Wasserburg,
* 15. 8. 1726 Revo
† 7. 8. 1800 Wien

Jurist, naturrechtlicher
Staatsphilosoph
1754 Universitätsprofessor
1782 Staatsrat
1792 2. Präsident der
obersten Justizstelle
Verfasser des
Westgalizischen
Gesetzbuchs (Vorarbeit
zum ABGB)

Zeiller, Franz von
* 14. 1. 1751 Graz
† 23. 8. 1828 Wien

vielseitiger Jurist

Ab 1782

Universitätsprofessor in Wien
(Rektor 1803 und 1807)

1802 Hofrat bei der Obersten
Justizstelle

Schöpfer des Allgemeinen
Bürgerlichen Gesetzbuchs

Referent des 1. Teils des
Strafgesetzbuchs 1803

Úpravy textu a některá doplnění

- pozůstatky pozemkově vrchnostenských vztahů (zejm. dělené vlastnictví)
- manželské vztahy katolíků (čl.10 konkordátu z roku 1855; tzv. květnové zákony 1868)
- dědické a rodinné právo (zákon o řízení nesporném)
- dědické právo (notářský řád 1855, nově 1871)

Vztahy související s podnikáním a obchodem

- směnečné právo (1850)
- obchodní právo (1863)
- zákony o pozemkových knihách
- předpisy omezující vlastníky ve veřejném zájmu nebo v oprávněném zájmu jiných vlastníků
- předpisy precizující odpovědnost za škody, způsobené v souvislosti s podnikáním

INSTITUTY OBČANSKÉHO PRÁVA

Subjekty práva

- východisko = přirozenoprávní koncepce
- **subjekt práva** = nositel právní subjektivity
  - a) každý člověk, i nenarozené dítě (fyzická osoba)
    - +zvláštní ochrana těm, kdo vůbec neměli nebo měli omezenou způsobilost k právním úkonům
  - b) právnická osoba (dovolená společnost)
    - neměla způsobilost k právním úkonům

Uzavření manželství

- zakládalo se zvláštní smlouvou
- zpočátku souhlas orgánů politické správy (pro katolická manželství do roku 1867)
- manželskou smlouvu nemohli platně uzavřít
  - a) "zuřiví, šílení, blbí a nedospělí" (§ 48)
  - b) ti, jimž v tom bránily absolutní nebo relativní překážky uzavření manželství
- bylo je možné prohlásit za neplatné, ...

Zánik manželství

- smrt nebo prohlášení za mrtvého
- prohlášení za neplatné
- rozluka
- (rozvod od stolu a lože)

Věcná práva

■ Vlastnické právo

= oprávnění *"s podstatou a užitky věci podle své vůle nakládati a každého jiného z toho vyloučiti"* (§ 354)

■ Služebnosti

= dílčí věcná práva k cizím věcem

- pozemkové (domovní + polní)

- osobní (nutné užívání věci + požívání + bydlení)

■ Zástavní právo

= slouží k zajištění oprávněných zájmů věřitele

Smlouvy

- princip smluvní svobody
- *nabídka* (oferta) a její bezvýhradná *akceptace*
- platná smlouva =
  - uzavřená osobami, které
    - k tomu měly způsobilost
    - svým souhlasem projevily svou skutečnou vůli
  - směřující k možnému a dovolenému plnění

Dědění

Dědické důvody:

- vůle zůstavitele
  - testamentu
  - kodicil
  - manželská smlouva
- zákon

Formy posledního pořízení:

- holografický testament
- soudní nebo notářský testament
- kodicil

Dědění ze zákona

Zákonní dědici:

1. zůstavitelovy děti (a jejich potomci)
2. zůstavitelovi rodiče (a jejich potomci)
3. zůstavitelovi prarodiče (a jejich potomci)
4. – 6. první, druzí a třetí prarodiče (a jejich potomci)

+ vždy pozůstalý manžel

- první novela roku 1914: jen čtyři třídy

- neopomenutelní dědici

SMĚNEČNÉ PRÁVO

- do 17. století prakticky výlučně právní obyčeje
- 1717 císařský reskript (vzor = Slezská Vratislav)
- 1763 česko-rakouský směnečný řád
(soustava směnečných a merkantilních soudů)
- 1850 směnečný řád (51/1850 ř. z.)
  - pro celé území Německého spolku
  - **směnky** = abstraktní cenné papíry, obsahující závazek k peněžitému plnění

OBCHODNÍ PRÁVO

- do poloviny 19. století především cechovní předpisy
- po roce 1848: směnečný řád, všeobecný občanský zákoník, zákon o spolcích z roku (1852), zákon o protokolování firem a o obchodních společnostech z roku (1857), zákon o burzách a dohodcích na zboží (1860)
- **Všeobecný obchodní zákoník (1/1863 ř. z.)**

Všeobecný obchodní zákoník

- vznikl na široké bázi Německého spolku
  - stanovil pravidla obchodního styku
  - upravil podmínky vzniku a fungování obchodních společností

Obchodní společnosti

- veřejná obchodní společnost
- komanditní společnost
- komanditní společnost na akcie
- akciová společnost
- společnost s ručením omezeným (zákon č. 58/1906 ř.z.).
- tichá společnost

Souvisící předpisy

- spolkový zákon z roku (1852)
- koaliční zákon z roku (1870)
- zákon o hospodářských a výrobních společnostech z roku (**družstevní zákon; 1873**)
- zákon o burzách z roku (1875)
- akciový regulativ (1899)
- zákon o společnostech s ručením omezeným z roku (1906)

Družstva

- = svépomocná spolčení s neuzavřeným počtem členů, jejichž účelem je podporovat živnost nebo hospodářství svých členů
- vznikala zápisem do zvláštního rejstříku
- orgány = valná hromada + představenstvo + (dozorčí rada)

ŽIVNOSTENSKÉ PRÁVO

- Živnostenský řád č. 227/1859 ř. z. (+ **novely**)
  - organizační formy, ...
  - pracovněprávní ustanovení
- **Živnost** (nedefinována, ale)
  - jakákoliv právně a morálně dovolená výdělečná činnost
  - provozovaná pravidelně, resp. trvale, na odbyt a za účelem dosažení zisku (pokud se na ni nevztahovaly jiné předpisy)

Novelizace živnostenského řádu

- řemeslnická novela (1883) = zúžení volnosti živnostenského podnikání
- dělnická novela 1885
- organizační novela 1907

Druhy živností

- **osobní živnosti** (vázaly k osobě svého nositele a jeho smrtí zanikaly)
  - svobodné živnosti
  - koncesované živnosti, později i
  - řemeslné živnosti
  - obchodní živnosti vázané na průkaz způsobilosti
- **reálné živnosti** (bylo s nimi možné obchodovat a smrtí svého nositele přecházely na dědice)

Úprava pracovněprávních vztahů

- pečet' dřívější úpravy cechovních poměrů
- neupraveny jednotně
- posuny (zaměstnávání dětí, stávky, dělnická novela živnostenského zákona, nedělní a sváteční klid, všeobecné nemocenské pojištění, úrazové pojištění a d.)
- spory řešily živnostenské soudy (1869)

ŘÍZENÍ V CIVILNĚPRÁVNÍCH VĚCECH

- občanské soudní řízení z josefínské doby
- nesporné řízení 1854
- mandátní (příkazní) řízení 1855
- rozhodování o nepatrných (bagatelních) záležitostech 1873
- nový občanský soudní řád 1895
  - jurisdikční norma + exekuční řád + uvozovací zákony

Občanský soudní řád 1895

- rovnost před zákonem
- oddělení soudnictví od správy
- samostatnost a nezávislost soudců
- odborné právnické vzdělání
- kombinace zásady ústnosti s písemností řízení
- soudní řízení veřejné
- dispoziční a projednací zásada
- zásada volného hodnocení důkazů
- možnost odvolání
- formálnost

Rytíř
Antonín
Randa

Trestní zákon z roku 1852

- = modernizující revize hmotněprávních ustanovení zákoníku z roku 1803
- dva díly:
  - o zločinech
  - o přečinech a přestupcích
- liberální zásady (zákonnost, zákaz retroaktivity)
- pregnantní formulace skutkových podstat
(X přežívání dobou překonaných institutů)

Cesare Beccaria (1738-1794)

Des
Herren Marquis von Beccaria
unsterbliches Werk
von
Verbrechen und Strafen.

---

*In rebus quibuscunque difficilioribus non expectandum,
ut quis simul et serat et metat; sed praeparatione opus est,
ut per gradus maturescant.* B A C O Serm. Fidel. XLV.

Auf das Neue
selbst aus dem Italiänischen übersezt
mit
durchgängigen Anmerkungen
des Ordinarius zu Leipzig
Herren Hofrath Hommels.

Breslau,
ben Johann Friedrich Korn, dem ältern.

1 7 7 8.

Doplnění trestního zákona

- tiskový zákon (1863, novelizace 1868)
- zákon o policejním dohledu 1873
= postih tuláctví a žebroty
- zákon proti obecně nebezpečnému užívání třaskavin 1885
= postih anarchistické činnosti

Vojenský trestní zákon 1855 (č. 19/1855 ř.z.)

- pro osoby podléhající vojenským soudům
- obsahoval i skutkové podstaty běžných (nevojenských) deliktů

TRESTNÍ PROCES

Trestní řády

- prozatímní trestní řád z roku 1850
  - v duchu revolučních postulátů
- trestní řád z roku 1853
  - v duchu bachovského absolutismu
- trestní řád z roku 1873
  - návrat k principům z roku 1850

Trestní řízení správní

= řízení o trestních věcech vedeném správními (politickými) a policejními orgány

- nejednotné
- zejména Prügelpatent (výpraskový patent, 1854)
  - + široké zmocnění postihovat nerespektování úředních nařízení (tzv. zprotivení se)

UHERSKÉ PRÁVO

A. Do rakousko-uherského vyrovnání:

- přežívalo staré uherské obyčejové právo
- 1861 tzv. Judexkuriální konference
  - Prozatímní právní pravidla
    1. zásadně platí feudální uherské právo
    2. při převodu nemovitostí platí ustanovení rakouského ABGB
    3. nadále platí i rakouské pozemkověknížní právo a horní právo

B. Po rakousko-uherském vyrovnání:

a) úsilí o kodifikaci práva

- obchodní zákon 1875
- trestní zákon 1878
- přestupkový zákon 1879
- trestní řád 1896
- občanský soudní řád z roku 1911
- exekuční řízení 1881
- manželský zákon 1894 (obligatorní civilní sňatek)

b) decizie